

Tiina Kanerva & Jari Ilmonen

Metsähallituksen vastuulajien tila ja suojelutaso vuonna 2006

Tähtähelmikkä

Melica ciliata L.

- Luonnonsuojeluasetus: erityisesti suojeltava, rauhoitettu
- Luontodirektiivi: —
- Uhanalaisuusluokka vuonna 2000: CR, äärimmäisen uhanalainen
- **Suojelutason kokonaisarvio vuonna 2006: epäsuotuisa riittämätön–heikkenevä**



Kuva: Juha Ilkka



Levinneisyysalue ja esiintyminen

Tähkähelmikän levinneisyysalueen pinta-ala on 100 km². Pinta-ala on määritetty lajin ainoan olemassa olevan 10x10 km:n esiintymisruudun mukaan. Suomessa lajia kasvaa vain Tammisaaren Tenholassa Ärmdalsbergetin kalliojyrkänteellä ja sen juurella meren rannalla (kuva 1).

Lajin levinneisyysalueen kehityssuunta on arvioitu vakaaksi tarkastelujaksolla 1980–2006. Nykyisen esiintymän lisäksi lajia on tavattu satunnaisena Turusta, Naantalista 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa, sekä mahdollisesti Satakunnasta 1700-luvulla.

Tähkähelmikän levinneisyysalue tunnetaan hyvin. Se on helposti siemenvaiheessa tunnistettavissa, ja lajin mahdollisella levinneisyysalueella on liikkunut paljon kasvitieteilijöitä eri aikoina.

Lajin levinneisyysalueen tilan on arvioitu olevan suotuisa. Kyseessä on luontaisesti harvinainen laji, jonka ei tiedetä esiintyneen viime aikoina nykyistä laajemmalla alueella pysyvinä yhdyskuntina.

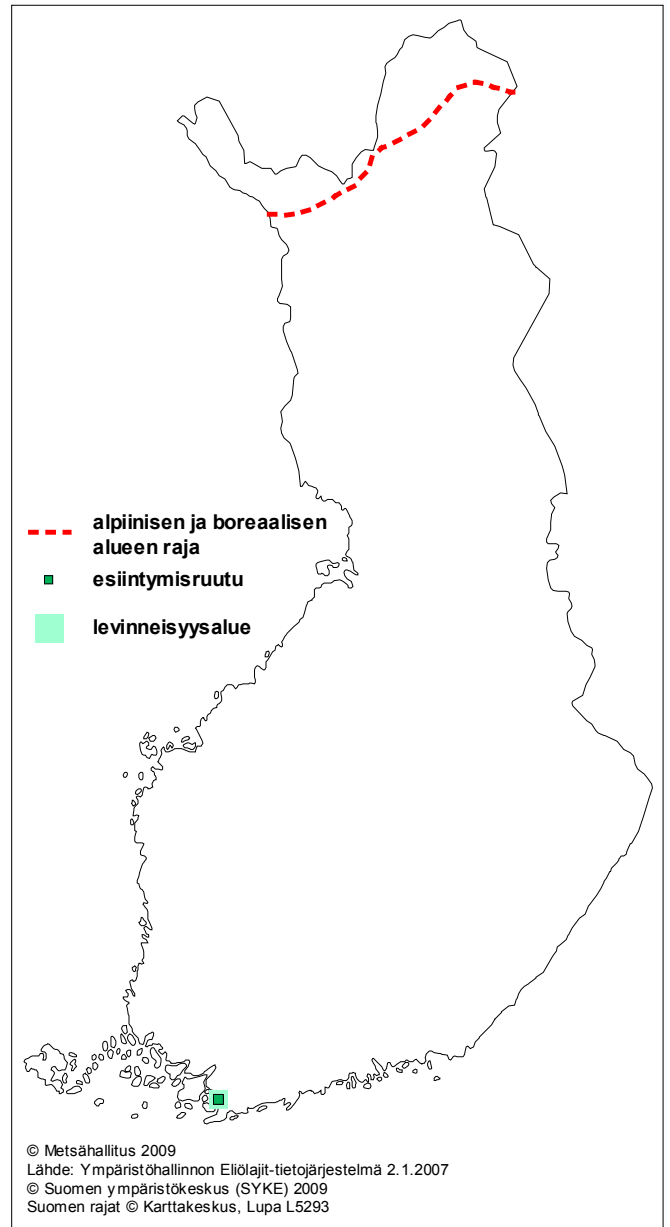
Populaatiokoko

Tähkähelmikän populaatioita on seurattu vuodesta 1997 Kaipiaisen ym. (1997) seurantamenetelmällä. Mättäiden lukumääräksi on arvioitu 34 (taulukko 1), mikä on heinäkuun 2005 tilanteen mukainen vähimmäisarvio. Vuoteen 2003 saakka mättäiden koko mitattiin ja kukkavanat laskettiin. Sen jälkeen on eroteltu kukkivat ja kukkimattomat mättäät toisistaan ja laskettu kukkivien mättäiden kukkavanat. Kasvuston alaksi on arvioitu vuonna 2005 pari neliometriä. Lajilla on kaksi lähekkäistä osakasvustoa, jotka sijaitsevat yhdellä neliökilometriruudulla. Lisäksi hävinneitä kasvupaikkoja on yksi ja satunnaisia yksi.

Lajin populaation kehityssuunta on arvioitu pienentyneeksi tarkastelujaksolla 1986–2005. Mättäiden enimmäismäärä vuonna 1993 oli 72 kpl, vähimmäismäärä vuonna 2005 oli 34. Populaatio vaikuttaa pienentyneen tasaisesti, varsinkin toinen osakasvusto on pienentynyt sekä mättäiden lukumäärän että pinta-alan suhteen (kuva 2). Kukkivien mättäiden osuus on ollut koko seuranta-ajan kukkimattomia suurempi, vaikka vuosittaista vaihtelua esiintyy. Kaipiainen ym. (1997) toteavat siementuoton ja siementen itävyyden olevan hyviä. Silti myös 2000-luvun seurannoissa löytyi vain muutama uu-

Taulukko 1. Tähkähelmikän populaatiokoko.

	Suomessa yhteensä	Borealisella alueella	Alpiinisella alueella
Mättäitä	34	34	–
Kasvustoja	2	2	–
1x1 km ² -ruutuja	1	1	–



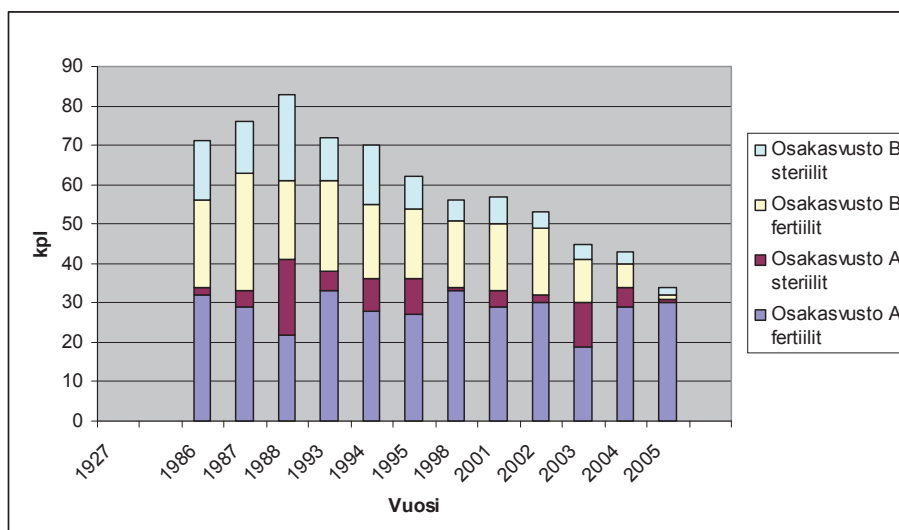
Kuva 1. Tähkähelmikän levinneisyys.

deksi tulkittava pieni mätäs. Pääosa mättäistä säilyi osakasvustossa A koko seuranta-ajan (1986–2007) likimain samoilla paikoillaan, mutta osakasvustossa B lähes kaikki mättäät kuolivat vuoteen 2005 mennessä. Lajin populaatiokoko tunnetaan hyvin.

Tähkähelmikän populaation tilan on arvioitu olevan epäsuotuisa riittämätön – heikkenevä. Lajin populaatiokoko on liian pieni ja se on seurantojen perusteella puoliintunut vuosina 1986–2005.

Lajin elinympäristöt

Tähkähelmikkä kasvaa ohutmultaisessa lohkareikossa kallioseinäman alla merenrannassa ja kalliolla. Lajille soveltuvan elinympäristön pinta-ala on kasvupaikan mukaan määritettynä yksi aari (0,0001 km²).



Kuva 2. Tähkähelmikän kukkivien (fertiilit) ja kukkimattomien (steriilit) määrittäiden määrät Tammisaaren Ärmdahlsbergetillä vuosina 1986–2005.

Lajin elinympäristön kehityssuunta on arvioitu pienentyneeksi tarkastelujaksolla 1986–2005. Tarkastelujakson aikana tervakko ja nuokkukohokki ovat vallanneet avokalliolla olevia pieniä maalaikkuja osakasvustossa B, eikä jäljellä ole lajille sopivia vapaita kasvupaikkalaikkuja. Tähkähelmikän elinympäristön tila tunnetaan hyvin.

Lajin elinympäristön tilan on arvioitu olevan epäsuotuisa riittämätön. Maalaikut kallion päällä ovat muun muassa tervakon ja nuokkukohokin valtaamia. Syynä tähkähelmikän siementaimien puuttumiseen saattaa olla vapaan kivennäismaan puute.

Lajiin vaikuttaneet ja vaikuttavat tekijät sekä tulevaisuuden ennuste

Tähkähelmikän kasvustojen taantuminen johtuu ilmeisesti ainakin osin luontaisista syistä. 2000-luvun puolivälissä useat perättäiset kuivat ja kuumat kesät polttivat osakasvuston B kallion päällyskasvillisuuden karrelle. 1990-lopulla varjostusta arveltiin syyksi laskevaan yksilömäärään, mutta varjostuksen vähentäminen ei kuitenkaan pysäyttänyt laskevaa suuntausta. Vuonna 2000 tehdyt hoitotoimet, joilla poistettiin kallionaluskuusten aiheuttamaa varjostusta, saattoivat osaltaan jopa vauhdittaa taantumista paahteisuuden lisääntyessä.

Tähkähelmikän pieneen populaatiokokoon liittyvät satunnaistekijät ovat lajin merkittävien tulevaisuuden uhkatekijä. Laji on vain yhden pienen populaation varassa, jolloin sen häviämisaara on suuri. Jos nykyinen kehitys jatkuu, katoaa toinen osakasvusto ennen pitkää kokonaan ilman elvytystoimia. Toinen osakasvusto saattaa kuitenkin säilyä. Myös muiden lajien kilpailu saattaa heikentää osakasvuston B elinympäristöä.

Tähkähelmikän tulevaisuuden ennusteen arvioidaan olevan epäsuotuisa riittämätön – heikkenevä. Populaation taantumiskehitys voi johtaa toisen kasvuston häviämiseen.

Suojelutilanne ja hoitotoimet

Ainoa tähkähelmikän tunnettu nykyesiintymä (kaksi havaintopaikkaa) on suojeltu Metsähallituksen perustamalla suojelualueella (taulukko 2).

Vuonna 2000 lajin kasvupaikalla vähennettiin varjostavaa kasvillisuutta.

Taulukko 2. Tähkähelmikän olemassa olevien havaintopaikkojen jakautuminen suojelualueille, suojeluohjelma-alueille ja niiden ulkopuolelle sekä Metsähallituksen alueille. Lähde: ympäristöhallinnon Eliölajit-tietojärjestelmä 2.1.2007.

Omistaja	Natura	Luonnon-suojelualue	Luonnon-suojeluohjelma	Naturan tuoma lisäys	Suojelu yhteensä	Ei suojeltu	Kaikki yhteensä
Mh	–	2	–	–	–	–	2
muu	–	–	–	–	–	–	–
Yhteensä	–	2	–	–	–	–	2

Suojelu-, hoito- ja tiedonkeruutarve

Tähkähelmikän aluesuojelun tehostamiseen ja lajin esiintymisen lisäselvityksiin ei ole tarvetta.

Hoitosuunnitelman tekeminen ja uusien osakasvustojen keinotekoinen kylväminen lajin nykyisellä kasvupaikalla on tarpeen.

Tehtyjen hoitotoimien ja kylvön vaikutusten arvioimiseksi lajia on seurattava 1–2 vuoden välein, tilanteen vakautuessa 5 vuoden välein (suuria luontaisia vuotuisia vaihteluja ei ole todettu).

Ärmdahlsbergetin kasvupaikan ympäristössä olisi tarpeen tehdä myös arkeologinen selvitys.

Kirjallisuutta

Bonn, T. 1997: Tähkähelmikkä – grusslok. – Teoksessa Rytteri, T. & Kettunen T. (toim.), Uhanalaiset kasvit. Suomen ympäristökeskus ja Kirjayhtymä, Helsinki. S. 187.

Kaijiainen, H., Kemppainen, E. & Bonn, T. 1997: Suomen uhanalaisia lajeja: Tähkähelmikkä (*Melica ciliata*). – Suomen ympäristö 78, luonto ja luonnonvarat. 42 s.

Kanerva, T. 2007: Metsähallituksen vastuulajien tila 2006 -arviointi. Tähkähelmikkä. – Julkaisematon raportti (asianumero 4915/41/2007), Metsähallitus, Vantaa, 21.12.2007. 21 s.

Linkola, K. 1928: *Melica ciliata* esiintymisestä Tenhossa. – Memoranda Societatis pro Fauna et Flora Fennica 4: 25–29.

Rautiainen, V.-P., Rytteri, T., Kurtto, A. & Väre, H. (toim.) 2002: Putkilokasvien uhanalaisuuden arviointi – lajikohtaiset perustelut. – Suomen ympäristö 593. 194 s.

Metsähallituksen vastuulajien tilan ja suojelutason arviointi on tehty luontodirektiivin vuosia 2001–2006 koskevan raportoinnin yhteydessä. Suojelutaso ja sen osatekijät (levinneisyysalue, populaatio, lajin elinympäristö, ennuste lajin tulevaisuudesta) arvioitiin luokituksella suotuisa – epäsuotuisa riittämätön – epäsuotuisa huono. Tiina Kanerva vastasi arvioinnista. Arviointia kommentoivat useat asiantuntijat. Jari Ilmonen on toimittanut tämän tietolomakkeen arviointimateriaalin pohjalta ja Heikki Eeronheimo on osallistunut toimitustyöhön.

Suosittelava viittaus: Kanerva, T. & Ilmonen, J. 2009: Metsähallituksen vastuulajien tila ja suojelutaso vuonna 2006. Tähkähelmikkä – *Melica ciliata* L. – Tietolomake, lajit. Metsähallitus, Vantaa. 4 s. <http://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/tahkahelmikka_2006.pdf>

Ulkoasu ja taitto Marianne Katainen, kansikuva Juha Ilkka, kartta Heikki Eeronheimo

© Metsähallitus 2009